Андрій Григорович Моркотун — старий, заросли газетярським мохом співробітник усіх українських газет, які коли-небудь існували на світі, потайний кандидат на професуру, безупинний перекладач з усіх мов (через російську) на українську, хронічний пролетарій і старий парубок — зібрався на дачу.

Подумать же тільки: чоловік п'ятнадцять років не мав часу виїхати з міста, а під деревом бував тільки тоді, як запихав недокурки у вазони пальм своїх знайомих. Це вже було занадто! Так можна було зовсім одбитися природи. Що б там не казать про культуру, цивілізацію, про всякі там електрики, радіотелеграфи, телефони, аероплани, а вище над природу нічого не може бути. Природа, оте "зелене вещество", оті кучерявенькі, простодушні деревця, ота божа травичка, насичені вічною енергією сонця, — ось єдине джерело здорових нервів усякого життя. Хто відриває себе від того джерела, той засуджує себе на неврастенію та на смерть.

Андрій Григорович узяв у газеті "Рідний Запічок" аванс, набрав замовлень з видавництва "Рідний Куточок", записався членом у новий клуб "Рідна Стріха" і виїхав. Свою квартирку з трьох кімнат з електрикою, водопроводом, телефоном, м'яким ліжком на пружинах, отими витворами розпусної цивілізації, він замкнув, а ключ оддав двірникові, щоб той щодня витирав порох.

Андрій Григорович терпіть не міг їздити з великим багажем і через те узяв тільки: стару, шкуряну, з мідяними, як дві копійки, цвяшками валізку, — в ній була легка одіж; другу, трохи більшу, з одежею теплою; одного коша з білизною чистою і другого — з білизною брудною; один ящик з книжками; другий ящик з старим листуванням і рукописами; пакунок з подушками і ковдрами; кошика з спиртовкою, спиртом, чайником, шклянками, ще одного кошичка з чаєм, цукром, хлібом, салом та іншою їжею; шабатурку з парасолями і ціпочком, схожу на футляр од рушниці; коробку з шапкою і сільським капелюхом; забуті, згадані в останню хвилю і загорнуті в окремий пакуночок дві пари калош,

глибоких і мілких. Все це дуже легко вмістилося на двох звощиках; на третьому їхав сам Андрій Григорович.

Але хоч і з такими речами, але чоловік все-таки набрався трохи клопоту, поки влаштувався ними. Аж як рушив пароплав, тоді тільки можна було витерти піт, сісти на свою валізку з легкою одежею, вільно зітхнути, — нарешті, вирвався з того капища!

Пароплав сунувся вниз Дніпром поважно, повільно, з обережністю, як чоловік у слизьких калошах з мокрої гори. Дерева на березі також тяжко посувалися, але вгору, як навантажені биндюги. Андрій Григорович скинув капелюха і підставив жовту бугрясту лисину під сонце. Трошки смерділо від труби пароплава, трошки занадто голосно розмовляла група студентів, трошки штовхали йому коліна, але Андрій Григорович сидів собі на валізці й доброзичливо, умиротворенно, зворушено розпускав віяльцями зморшки круг очей. Що то за широчінь, що то за божа краса!

Але що то? Ану ж бо, тихше там! З берега, з кущів на тихі води котився бадьорими, радісно-молодими, пахучими, хвилюючими, животворними хвилями спів соловейка! Навіть гомінлива, безпардонна молодь затихла й стала слухати. Навіть старі, бородаті кущі, де сидів цей співець молодості, зеленої весни, відродження, любощів, — навіть вони соромливо й радісно посміхались у свої кучеряві бороди. Андрій Григорович устав, поштиво скинув капелюха і стояв як на молитві, як на зібранні, слухаючи "Ще не вмерла Україна". І подумать же, що чоловік так довго жив без такої чистої, високої радості, такої прекрасної музики. Слухав якихось опер, концертів, скрипок, фаготів. Яка це все мізерія перед цим простим, величним співом маленької, сіренької пташинки, — хай святиться ім'я її вовіки й віки!

Сонце стало велике і червоне, наче на його напнули круглий пурпуровий абажур. Андрія Григоровича висадили на березі біля невеличкої будочки, що мала бути за пристань. Біля цеї пристані його вже четвертий вечір виглядав хазяїн його дачі, селянин Петро Бутель.

Дачний виселок, що теж звався Бутлі, був гонів за троє від пристані Бутлі. Тут усе чогось називалось Бутлями — і люди, і хати, і берег. А втім, Петро Бутель був собі добродушний, привітний, дуже ввічливий селянин. Голова йому була кругла, вся навкруг, спереду й ззаду, поросла рудим волоссям і схожа була на кокосовий горіх з пачосами. Тільки очі визирали крізь цю гущавину як двоє лукавих хлопчиків. Він умостив всі речі Андрія Григоровича на свій човен, а потім і самого Андрія Григоровича. Човен був вузесенький, довгенький, як індійська пірога; щоб не перекинути його, треба було сидіти на дні його в позі індуського Будди, з перехрещеними ногами й абсолютно непорушне. Це було досить мило й оригінальне, але трошки стомлювало. Коли човен пристав до села Бутлів, то Петрові Бутлеві довелось витягати Андрія Григоровича з човна, як лантух з картоплею, бо ноги Андрієві Григоровичу так оніміли, що він не міг ними й поворухнути. Андрій Григорович з Петром Бутлем таки попосміялися з тої пригоди!

Але ж яка чудесна була дачка! Власне, не так і дача, як проста селянська хатка. Але Андрій Григорович саме так і хотів: подалі від цих цивілізацій і ближче до природи. Хатку поділено було на дві половини, — в одній мав жити Андрій Григорович, а в другій жив кокосовий горіх, малий Петро Бутель з своєю родиною. Родина була чималенька: двоє більшеньких, двійко меншеньких і троє чи четверо зовсім маленьких. Всі маленькі крутились під ногами і простодушно дивились вгору на Андрія Григоровича, а голови їм були руді, круглі, замість волосся — в ластовинні. На порозі хати стояла мати Їхня з великим, гордовито випнутим наперед животом — вагітна ще на одне кокосеня. Хороша собі така жінка, теж дуже привітна, гостинна ще тою первісною, природною гостинністю, що лишилася ще в людей природи. Тут же вся вигиналася, скавучала з привітності ряба поросна сука, але така худа, що, крім великого, як спухлого черева, нічого в ній не було. А недалечко в калюжі в приємній знемозі стогнала (також поросна) свиня з болотом на вухах. Все тут пашіло ростом, плодовитістю, соками життя!

Умивався Андрій Григорович просто біля порога, а зливало йому на руки одне меншеньке кокосеня.

— Як тебе, хлопчику, звуть?

— Коля.

— Хороший хлопчик, татів син. Ну, лий ще! Кімнатка була малесенька, чепурненька, з чисто вимазаною долівкою. Попід стінами — прості лави; в кутку — сила наївних, губатих, схожих на Бутлів святих; віконечка манюні, як у касі на вокзалі. А за віконечками садок — вишневий, розуміється. Коло самих вікон у садочку столик, лави — то для дачників, обідати там, чай пити, "читати книжку", як пояснив Петро Бутель.

І Андрій Григорович таки напився там чаю, під тихим вечоровим небом, під заквітчаними білим цвітом вишеньками, серед дітей природи. Коло ніг йому, як годинник маятником, махала хвостом ряба сука і не зводила з його рота очей. Коло суки соромливо посміхалось трійко меншеньких, з-за кущів виглядало двоє більшеньких, а дядько Петро сидів на призьбі й виглядав із гущавини на своїм лиці. А потім, як вони пішли, Андрій Григорович слухав соловейка. І не одного, а двох чи, може, й трьох. Вони то ніжно дзюрчали, то в буйному захваті тьохкали, клацали кастаньєтами, перестрибували на сопілку, — звуки з усіх боків радісно, молодо, переплутуючись, зливаючись, розливаючись, крутилися вихором над головою Андрію Григоровичу. А він сидів під вишнями, підвівши лице догори, підставивши його цим звукам, і, як людина, що їй по спині роблять теплий душ, блаженно жмурився і посміхався.

Садочок стояв на горбку над самою затокою Дніпровою. За соловейками зняли спів і жаби в затоці. Але в них виходило трошки гірше, — вони більше крякали, стогнали і робили такі згуки, ніби задніми зубами сласно й голосно гризли цукор.

За Дніпром зійшов круглий, з приємною утомою під очима місяць. Від його по затоці лягла блакитна, блискуча дорога. Злотозоряна, блакитна, тиха ніч зустріла його урочистим співом. Андрій Григорович устав, підвів

руки до місяця і пошептом проспівав "Ой, зійди, зійди, ясний місяцю!". Потім соромливо озирнувся й знову сів. Бідні городяни, бідні, нещасні, несвідомі жертви брукованих улиць, кам'яниць, залізниць! Вони нічого цього не знали; дзвінки трамваїв їм замість соловейків, міазми з кухонь і смітників замість подиху квіток і трав.

Довго ще сидів Андрій Григорович на лавочці під вишеньками, щасливо потираючи лисину і розхристані груди. Потім тихенько, щоб не злякати соловейків, пройшов до себе у хатинку. В сінях долі лежало багато людських тіл. Деякі трудно сопли, інші харчали, а один густо, як джміль у порожній банці од варення, гудів. Милі, невибагливі, щасливі діти природи, — спіть собі на здоров'я, на славу сонцеві, місяцеві, травам і соловейкам, що породили вас!

Не швидко заснув Андрій Григорович. Віконечків він не зачинив, щоб слухати соловейків. Дерев'яне високе ліжко з горбатим сінником було схоже на верблюда, і лежати на йому треба було так само непорушне, як сидіти в човні. А що найбільше, — тиха, сміхотлива радість у душі не давала заснути. Ну, так же все було мило тут, затишно, ідилічно; ця наївна кімнатка з товстими сволоками, з губатими богами, з череватою піччю;

ці віконечка завбільшки з пів газетного аркуша .розміру "Рідного Запічка"; сонний концерт у сінях; а за вікном біло-рожевий, поблакитнений місяцем садочок з дорогими співунами. А там, за садочком, затоки, озера, Дніпро, луки, широкий простір, чути, як земля з небом розмовляє."Тс-тью! тс-тью! тс-тью!" А це соловейко з місяцем розмову вів.

Комарики співуче, ніжно дзвеніли над головою і часом кусали, бог з ними, то в щоку, то в вухо. Вухо свербіло й горіло, а Андрію Григоровичу чи під це свербіння, чи під спів соловейків згадувалося то те, то се з тих часів, коли в отаку місячну ніч не лежиться на верблюдосхожому ліжкові, коли в грудях хор соловейків співає, а десь там, у густому,

темно-синьому затінку під вишеньками, біліє і жде соромливо постать. Гей, було ж колись!..

Прокинувся Андрій Григорович зовсім-таки раненько, — сонечко от-от тільки зійшло. Воно б ще трошки, сказати щиро, послалось би, та Бутлі, старі й малі, як почали гомоніть, стукать, грюкать, то чоловік мусив-та-ки прокинутись.

Але що то'природа: якби Андрій Григорович в городі так мало спав та встав отак рано, то й голова боліла б, і в очах пісок різав би, і настрій був би такий, що хоч лізь головою в комин та й сиди там, щоб нічого не чути й не бачити. А тут він собі походжав по садочку, по подвір'ю, розмовляв з Бутлями, великими й малими, — і нічого. Тільки трошки ніби приємної втоми було. Соловейки щебетали з самого ранку, — коли вони й спали? — в садку так і лунав їхній спів. І людей, голубчики, не лякались, знали, що такій пташинці людина ніякого лиха зробити не може, хіба що якийсь безчулий, товстошкурий йолоп.

По обіді ходив на затоку. На березі зустрічались дачники з вудками, обручами, сіточками. От з ким він найменше мав бажання знайомитись. А ні, ні, нехай вони собі з своїми обручами та велосипедами подалі од його будуть.

Обідав він у садочку під вишеньками. Обід простий, сільський: юшка з риби, добре заправлена на цибулі, та смажена щука. Правда, дядько Петро в наївності своїй склав таку ціну за цей обід, як у городі треба заплатити ¦-Ь доброму ресторані. Але бог з ними, — звідки йому знати ресторанні ціни?

Зате ні в якому ресторані не могло бути за обідом такої музики, як у його: цілих три соловейки співало. Та як! З такими модуляціями, з такою жагою, таким завзяттям, що аж ряба сука, що неодривно дивилась в рот Андрію Григоровичу, і та часом з інтересом поглядала на дерева до співців.

О ні, тут не тільки переклади робить, тут можна було написати ту роботу, що вже так давно задумана. От де він її таки напише нарешті! Тиша, самотність, садочок, соловейки. Тільки сиди та хапайся писати про спів! Це ж саме натхнення, голос творчості самої природи ллється з налитих соками дерев.

Того ж вечора Андрій Григорович під спів соловейків написав Катерині Степановні довгого листа з гарячою подякою за те, що вона знайшла йому такий благословенний куточок, що вирядила його з того проклятого богом города, що дала йому такі незабутні почування в цьому садочку. З кожною годиною, з кожною хвилиною свого тут пробування він виразно помічав, як весь перероджується, як клітини його тіла всмоктують животворну енергію сонця, зелені, як вся психіка його стає зовсім іншою, він весь пом'якшав, став вибачливішим, добрішим, нема того вічного городського дратування нервів, жовчності, нидіння. Ну, зовсім інша людина стала! Велике, велике спасибі їй, Катерині Степанівні, за це!

Щоб добре виспатись і приступити на ранок до роботи, Андрій Григорович позачиняв віконця. І шкода було, і навіть соромно перед соловейками, а мусив чоловік це зробити, — сон у його був поганенький і вимагав тиші. Але й при зачинених вікнах спів було чути досить добре, милі співуни немов навмисне любенько дражнилися з його й співали дуже голосно.

Та, правду сказати, й Бутлі таки додавали свого, в сінях вони часом так хропли, що Андрій Григорович сідав верхи на свого верблюда і злякано прислухався:

чи не душать там його хазяїнів. І комарики, хай їм всячина, надокучали. Накрився б чоловік з головою, так душно, дихати нічим.

А тут ще Жулька, ряба сука, чогось почала гавкати, як чоловік уже трохи задрімав. Вона спала під самими вікнами в Андрія Григоровича, і

йому було чути, як вона спочатку робила "Ур!.. ур! ррр..", а потім з таким лютим гавкотом кинулась кудись од хати, що Андрію Григоровичу аж серце млосно заходило. А Бутлі собі лежали, як справжні бутлі, й хоч би ж тобі хто з них устав подивитись або хоч хропти перестав! Анічичирк, наче та Жулька гавкала десь в Африці, а не під самим вухом у них. Що то добрячі нерви!

Пізненько заснув Андрій Григорович. А встав знову рано, бо малі кокосенята чогось' зранку дуже плакали, скиглили, а потім аж верещали, як їх били. Та й півень так же голосно та різко співав під вікном, наче встромляв ножа в уха. А все ж таки щ.о то природа: якби це в городі чоловік недоспав дві ночі, то такого б нервування мав, такий би лютий був, що самому гірко од себе було б. А тут і настрій був лагідний, і різало в очі не так, як у городі, й голова боліла зовсім інакше. От тільки до роботи сідати в такому стані не хотілось. В роботі головне — початок. Як почнеш, так уже в тому самому тоні й далі йтиме.

На обід знов була юшка і смажена сомина. У городі пошукай такої ніжної, солодкої сомини! І соловейки співали, і Жулька махала хвостом і посміхалась, задираючи верхню тубу та вишкіряючи довгі жовті зуби.

По обіді Андрій Григорович простелив під сливками ковдру, узяв подушку і рішив трошки покуняти. Як чоловікові по обіді хоч з годинку поспати, то наче вночі виспався, і навіть робити тоді можна буде. Чудесно лежати горілиць під сливками! Крізь мереживо листя і цвіту глибоко голубіє небо, а по йому, як кораблі з білими вітрилами, пропливають одна за одною хмарини. Цвіт вишень і яблук аж куриться пахощами й кадить ними по садочку. Гусінь, кузочки, комахи, жучки — все нишпорить в траві, як у лісі, кожне собі лізе по своїй справі, поспішає, старається.

А на сусідній вишні розливався соловейко. І де воно в такої маленької пташинки стільки енергії, вогню та сили в голосі бралося? Адже він, здається, ні на хвилинку не вгавав ні вдень ні вночі, а часом тьохкав з такою експресією, що Андрієві Григоровичу аж у вусі трошки

дзижчало. Щоб не так чути, довелось покласти на одне вухо маленьку подушку, а другим притулитись до великої подушки. От так було чути як здалеку.

Та не встиг чоловік добре заснути, як почув, що хтось, тяжко стогнучи, підійшов до його і раптом почав дуже штовхати під бік, мало не підкидаючи його. Андрій Григорович прожогом схопився й повернувся: од його з переляканим хропінням жахнулась сіра поросна свиня. А бодай ти сказилась! Андрій Григорович, нервово потираючи лисину, знову ліг, а свиня, трудно, ображено стогнучи, почвалала до калюжі.

А от же знов-таки: і не багато подрімав чоловік, а що то значить подрімать на лоні природи, зовсім інше почування, хоч до роботи сідай.

Та таки й сів. Гарненько застелив столика старими газетами, зверху бювара поклав, примадикував у щілині стола чорнильницю, щоб не перекинулась, розклав книжки, папір, узяв у праву руку перо, а лівою поважно, і побожно провів по лисині і надписав: "Причинки до історії штундарства на Україні". Що воно мало значити, оте слово "причинки", Андрій Григорович, правду сказати, й сам не знав. Але як воно було майже по всіх заголовках поважних наукових українських праць, то чого б і йому не вставити його собі в заголовок.

Та річ, розуміється, не в заголовкові, а в самій роботі. Андрій Григорович хотів дати в своїй книзі історію й філософію українського штундарства. От які "причинки" йому хотілось вивести в цій праці.

Соловейко ніби зазирнув йому в папір, страшенно зрадів, зацмокав, заахкав, задріботів, заплескав у кастаньєти. За ним його сусіда справа, потім сусіда зліва, — з лускотом, ахканням, стогоном пойнявся маленький садок.

Андрій Григорович аж забув першу фразу, що давно вже склав про себе і нею ефектно мала починатися книга. Потім таки пригадав і написав. За нею написалася й друга, також уже давно складена, за цією третя. Перечитав, — виходить нічого собі. От аби тільки оті там співуни трошечки менше ляскотіли, бо трелі їхні бігають поміж думками, як хлопчики поміж людьми у поважній процесії.

Соловейки таки чогось затихли. Але тут прибіг маленький Бутель (їх так було багато, що Андрій Григорович уже й не пробував пам'ятати, кого й як звуть). Він на весь сад хльоскав батогом і кричав:

— А тато наловили йолшів! Йолшів тато наловили... наловили йолшів.

І важко було зрозуміти, чи "наловили", чи "наварили" тато йоршів.

— Ну, то що?

— А так.

І хльоснув батогом рябу суку Жульку. Жулька заскавчала і залізла під стіл між ноги Андрію Григоровичу. Він її погладив по голові, а бутленятові сказав:

— Собачку, Колю, не можна бить. Бач, вона цуценяток скоро приведе.

— Та я ж не Коля! — здивувалось кокосеня. І, вважаючи через це справу ліквідованою, почало гоцати круг столу, підганяючи під собою незримого коня.

Хм! Це вже Андрію Григоровичу трошки не подобалось: цей не-Коля міг би собі стрибати десь інде, а не отута, круг столу. Та й Жульці не

місце було під ногами його. Звичайно, блажен, іже й скоти милує, але "Причинки" були трошки важніші за цього цінного скота.

— Ану, Колю, чи як тебе... Побіжи подивись, чи багато наловили тато йоршів.

— Та багато ж! От таку-у купу!

І не-Коля розвів руками так, що аж хитнувся назад.

— Так ти той, ти побіжи поможи татові.

— Еге! Та мене ж прогнали до вас, щоб я тут грався. Е, це Андрієві Григоровичу ще менше подобалось. Як він буде служити для всіх бутленят місцем заслання і розваги, то з "Причинками" треба тут же попрощатися.

— Так ти знаєш що, хлопчику: ти біжи до тата і скажи йому, що ти мені заважаєш писати. Чуєш? Так татові й скажи. Добре? А я тобі за це увечері грудочку цукру дам.

Кокосенята дуже любили цукор. Вони щодня аж сварились за те, кому зливать на руки панові, бо за те мали грудочку цукру. Не-Коля охоче підстрибнув і, стьобаючи свого коня, погнав за хату. З цими дітьми природи треба було політикувати.

Андрій Григорович подивився на Жульку під столом, обережно одсунув од неї свої ноги, зітхнув, похитав головою і вмочив перо в чорнильницю. Так. Отже, далі.

Андрій Григорович перечитав ще раз написане, прикусив нижню губу, заплющив очі й став думати. Але тут щось з тріском, тьохканням і ахканням ввірвалось в поважний, стрункий ряд його думок, перелякало їх, порозкидало, поплутало. Андрій Григорович аж здригнувся, швидко

розплющив очі й з непорозумінням озирнувся: що таке?! Ах, то співав соловейко! От каналія, аж злякав. Він міг би вже собі десь полетіти, поїсти, чи що, хіба ж можна так довго все співать та співать.

Але то вже була соловейкова справа: коли їсти, а коли співати. Він витьохкував так, ніби пообідав щукою, соминою, йоршами і всіма смаженими й вареними рибами на світі.

Ні, мабуть, таки як чоловік не виспався, то навіть соловейко заважає робити. Андрій Григорович склав "Причинки", книжки, газети й одніс їх у хату. А сам пішов у ліс. Петро Бутель казав, що за висілком Бутлями був гарний сосновий ліс. Отам чоловік міг собі в цілковитій самоті, наодинці з мовчазними, поважними соснами гарненько обдумати роботу, а потім і писать її.

Але ні Петро Бутель, ні Андрій Григорович не взяли на увагу одне: дачники.

Дачник — явище цілком атмосферичне: на сонці він плодиться надзвичайно швидко й численно, — за скілька гарячих, сонячних днів він може заповнити собою всі кущі, гаї, ліси, луки, гори. Він — переважно земноводний, але й водяна стихія його не спиняє, аби сонце. Сонце робить його рухливим, задиракуватим, він скрізь нишпорить, залазить у кожну щілинку, висить на деревах, борсається в кущах, качається в траві, хлюпається у воді, кишить, галасує, свистить, бренькає, грюкає, чадить кухнею, — тоді вся земля уявляється під пануванням всевладного дачника.

Але він не виносить негоди, холоду, дощу, — тоді він одразу губить свою жвавість, стає кволим, несміливим, маленьким, зморщується, розпливається і зникає. Тільки де-не-де недобитки його понуро і мляво брьохають по болоті до пристані.

А вигляне сонце, заграє листя тінями, як він знов з'являється, спочатку в невеликім числі, але далі з такою колосальною швидкістю множиться, що стає страшно за всю нашу планету. Знову всі вікна, двері, ворота обліплені дачником, як мухоловний липкий папір мухами. Знову звуки балабайок, грамофонів, скрипок, гітар, піаніно, всі разом, як у музичному магазині, товчуться в повітрі, й небезпечно пройти по улиці; знову кишить дачник у водах, лісах, нетрях, забирається в монастирі, млини, в плавучі отелі, в покинуті селянами халупки.

Оцього не взяв на увагу Андрій Григорович, коли вирушив у ліс. Самотності він там не знайшов: під кожним деревом, як воскові фігури в паноптикумі, сиділи й лежали у всяких позах дачники. Як у паноптикумі, вони трудно, глибоко дихали й помалу водили головою за Андрієм Григоровичем. Вони мовчки, грізно проводжали його очима, зникали позаду, а попереду з'являлись нові у тих самих позах, мовчазні, воскові, моторошні.

Андрію Григоровичу стало якось недобре, і він швиденько поза городами пробрався додому.

Ні, справу з "Причинками" треба було ставити зовсім на інший грунт. Чоловік повинен був добре виспатись, оце найважніше. Тоді ніякі Бутлі, дачники і свині не зможуть завадити. Тоді увага буде свіжою, бадьорою;

вона влипне в роботу, як жук у смолу, і не одірветься, хоч би й хотіла.

Але як заснути, маючи для цього такі несприятливі фактори, як всебутлівське хропіння, Жулькин гавкіт, півнів спів і скигління бутленят? Все це явища такі, що не підлягають людській волі: Бутлі мусять хропти, Жулька — гавкати, півень — горлати, бутленята — скиглити; це їхн'і природні функції, так само як функція дачника — скрізь нишпорити, а вогню — горіти. З цим уже нічого не зробиш. Щоб огонь не горів, треба його погасити. Але не можна ж було повбивати Бутлів, бутленят,

Жульку й півня, щоб вони не виконували своїх функцій. Значить, треба було підходити з другого боку.

"Світ — це наша уява", — так давно досліджено філософами. "Світ — це комплекс наших власних почувань", — от ще друга філософська істина. Отже, щоб уникнути чогось, треба не мати почувань. Щоб не чути Бутлів, Жульки, півня й бутленят, треба було заткнути вуха ватою й подушкою. От і все.

І пречудесно вийшло. Все одразу затихло, замовкло, заніміло навкруги. Тільки ледве-ледве чути було, як гув Бутель, але так глухо й далеко, ніби десь у другому селі на весіллі поважно били в бубон. Хто його зна, може, й Жулька функціонувала вночі, — Андрій Григорович не чув, — він спав і хріп, як Бутель.

От так за допомогою філософського думання людина поборює природу.

1 зразу вранці зовсім інший світ настав. Бутленята були такі милі, симпатичні діточки, абсолютно не було ніякого бажання позакидати їх всіх у льох. Жулька аж скавчала, аж вихляла задом, аж падала на спину від привітності. Півень гордо походжав по подвір'ю, ставляючи ноги твердо, точно як солдати на муштрі. В садку розлягались соловейки, а заквітчані вишні, пумпуючи, запишавшись, стояли й не рухалися. Словом, природа в контакті з царем своїм, людиною, взявшись за руки, бадьоро й достойно починали свій день.

Андрій Григорович знову розклав газети, бювар, книжки, розгорнув "Причинки" й умочив перо в чорнило. Лице йому при цьому було таке урочисто-задумливе, поважне, книжки так строго й холодно дивились на пустотливих мух та бджіл, що соловейки принишкли й з острахом поглядали до хати, де шпортався цар природи. Аж коли він заплющив очі й застиг, немов солов'їха на яйцях, вони в честь його та своїх солов'їх дружно й радісно зацмокали, затьохкали, задріботіли.

Але Андрій Григорович тільки дужче заплющив очі, строго стиснув губи й не подивився на їх. Потім ще раз умочив перо і почав писать. Вони співали, а він писав; вони співали, а він писав. Але, перечитавши, Андрій Григорович люто закреслив усе написане.

Ні, ці соловейки вже занадто багато співали! Ніхто нічого не каже: чудесна птичка, співає прекрасно, але... треба ж на все знати час, коли поспівать, а коли й попрацювать. А як сам не хочеш працювать, то хоч не перешкоджай же другому, лети собі десь на Дніпро в кущі та й співай скільки хоч. І де воно хоч сидить там, хотів би чоловік побачити.

Андрій Григорович підвівся й навшпиньках почав підкрадатися до того дерева, звідки чувся спів. На потилицю йому з гілля впало щось і полізло по тілі. Андрій Григорович лапнув рукою й роздушив волохатеньку рябеньку гусінь, з якої потекла зелена кров. Потилиця почала свербіти й пекти. А соловейко замовк. Ну, й добре, мовчи собі, а чоловік тим часом буде працювати.

Потираючи потилицю, Андрій Григорович скоренько взяв перо, прикусив губу й заплющив очі. Але зараз же мусив розплющити, бо по шиї щось знову повзло. Мацнувши рукою, знов налапав гусінь і скинув на "Причинки". Вона, то збираючись вся докупи, то розгортаючись, поповзла просто на "Учение о сектах". На "Причинках" після неї лишилась зелена кривуляста лінія, а шия так само засвербіла, як і потилиця.

— Ть-ах! Ть-ах! Ть-ах! — заахкав соловейко, побачивши це.

— Ану вас к чортовій матері! — сказав Андрій Григорович і так змахнув гусінь з "Учения о сектах", що вона й там лишила зелений слід.

Ні, природа абсолютно не здатна до поважної серйозної праці. Ахкає, цмокає, гудить, дзвенить, лазить по шиї, хрюкає, гавкає. Які тут у біса можуть бути "Причинки"?

Андрій Григорович забрав газети, бювар, книжки, поклав на них "Причинки" та чорнильницю і, держачи це перед собою, як Бутлиха казан з окропом, поніс у хату. Розташувавшись на столі під губатими богами і позачинявши вікна, він умочив перо, заплющив очі й став думать.

— Е-е-е! — заскиглило в сінях бутленя. — їсти хочу!..

— От я тобі так дам їсти, що спухнеш мені одразу! Черва б вас поїла од мене. Нема на вас халери.

— Е-е-, х-хи, хи, х-хи!..

— От я тебе похикаю там! От я тебе похикаю! Біжи скажи Іванові, щоб соломи вніс! Чуєш, ти?

Ні, воно не чуло. Воно "хикало" й нудно скиглило, як напіводірвані старі двері на вітрі. Раптом щось у сінях ляснуло раз, другий, третій, і після того розлігся такий вереск, що Андрію Григоровичу аж у пучках защеміло. Верещання з лопотінням ніг пробігло попід вікнами й зупинилось на призьбі, саме коло Андрія Григоровича.

Він поклав перо на кінчик столу й став ходити по хаті: коли-небудь кокосеня та втомиться ж і затихне.

Але на поміч першому прийшло друге. Воно також чогось хотіло, також скиглило і "хикало". Бутлиха спочатку так само бажала йому і "халери", і "бенері", так само нічого не мала проти втручання "черви", а потім кінчила тими самими ляпасами. Друге кокосеня так само заверещало і вибігло з сіней на призьбу. Стало їх уже двоє.

Черга була за третім. Але Андрій Григорович не мав часу пережидати їх всіх, — він знов склав газети, бювар, книжки, поклав на

них "Причинки" й чорнильницю і поніс у садок. Все ж таки з соловейками краще було мати діло, ніж з бутленятами.

Власне, з соловейками можна було поладнати так: коли треба думати, тоді ходити по стежці попід вишнями. Соловейко мовчатиме, а як чоловік сяде записувать обдумане, тоді хай собі соловейко співає.

Розуміється, так зовсім мирно й полюбовно можна було б розв'язати питання, коли б соловейко не псував усю справу нетерплячкою: він не міг помовчати ані хвилинки, — перелетівши на друге дерево, він співав там далі,поки Андрій Григорович ходив; а як той сідав, вертався на старе місце. І весь час тьохкав, ляскав, стогнав, свистів, харчав, скреготав.

Ну, коли так, то й Андрій Григорович не мав чого церемонитись. Він знайшов суху гілляку і з усієї сили вдарив нею по лаві. Аж кора посипалась додолу. В садку стало тихо; так тихо, спокійно та лагідно, що чоловік аж здивувався. Стало зразу чути, як бджілки гули собі в квітках, як за хатою скиглили кокосенята, як на Дніпрі далеко-далеко гудів пароплав, — наче все зажило навкруги, наче всі звуки вирвались з-під рядна, яким їх було накрито. Ага, чортів сину, отож знай собі й мовчи отам!

Лукаво посміхаючись, Андрій Григорович поклав біля себе гілляку, взяв перо в руку, присунув ближче "Причинки" й став читати останню фразу.

"Тю-віть! Тю-віть! Лю-лю-лю-лю-лю! Ах-три! Ах-три!"

Андрій Григорович схопив гілляку й бахнув по лаві, соловейко як подавився чимсь серед співу, на хвилину затих, але, ніби проковтнувши, задріботів далі.

Що ти його робитимеш?! Не міг же чоловік сидіти за столом і весь час, як нічний сторож, калатати гіллякою по лаві. От бісової душі, яка паршива птичка! Яке мале, а яке голосливе! Нічого й нікого не чути за ним. А йди ти к чорту з своїм дурним тьохканням!

Андрій Григорович схопив гілляку й шпурнув нею в дерево. Посипався рожевий цвіт, і щось сіреньке випурхнуло з вишні.

Стало тихо, але Андрій Григорович уже не міг так швидко зібрати думок. Та й шия вся свербіла, палала, всю її обкидало довгими пухирцями, які хотілось сласно дерти нігтями. Мухи, як показились, лізли в очі, в ніс, у вуха. Потім, крекчучи й стогнучи, прийшла в садок поросна свиня; вона нічого такого не робила, за що б можна її вигнати, тільки ходила собі й стогнала. За хатою Бутлиха почала кликати курей, тоненько, але голосно кричачи: "Тютеньки, тю-тю-тю! Тютечки — тю-тю-тю-тю!" За нею хором закричало декілька бутленят. Свиня непокійно, заздрісне захрюкала й кинулась на крик.

— Ть-ах! Ть-ах! Ть-ах! — зацмокав соловейко.

Андрій Григорович як опечений вхопив з землі недогризену Жулькою кістку й пожбурив нею в дерево. Знов посипався цвіт, і пурхнуло сіреньке. Але Андрій Григорович уже не дав себе обдурити: він назбирав повні руки каміння й пішов походом на заклятого співуна, — його треба було зовсім з саду вигнать! Не давать йому, паршивцеві, писнути ні на одному дереві, ні на одну хвилину, стероризувати його, одбить йому всяку охоту піднімати тут галас. Годі! Або "Причинки", або дурне тьохкання; а разом вони не можуть бути.

І з того дня розпочалася рішуча, без всяких сантиментів і вагання боротьба.

Андрій Григорович обкладав себе камінням, розкладав "Причинки" і ждав. Та погана пташка уже пізнавала його здалеку і підло затихала,

коли він з'являвся в садку. Але та тиша була тільки до того моменту, як чоловік брався за перо. Тут саме й зачиналось тьохкання. Тоді Андрій Григорович, набравши в руки каміння, починав, як кулемет, без перерви, без спочинку, одне за одним розстрілювати всі дерева. Цвіт летів на землю як сніг, ламалися гіллячки, лопотіло листя, бджоли, джмелі, оси з жахом гули й тікали, горобці збивались на хату й з острахом поглядали в садок.

Наставала тиша, сувора, принишкла. Але Андрій Григорович уже добре знав її. Він, не гаючи часу, біг під дерева, збирав розкидане каміння і зносив його знов на лаву. Присівши на часинку, він утирав піт з чола і лисини, чухав шию, ногу, руку, покусані комарами, гусінню та комахами, і чекав.

Але боротьба ускладнялася тим, що Андрій Григорович був сам, абсолютно сам, як палець, а в соловейка сила спільників. Коли соловейко затихав, спочивав, збирався десь у сусідньому садку з силами, в цей час Андрій Григорович мусив боротися з комарами, мухами, осами. Раніше їх ніби менше було, тепер же вони тільки те й робили в садку, що шпигали його, лоскотали, гуділи над вухом, лазили по "Причинках", кусали за ту, що писала, руку. З землі повзли загони комах, забиралися під штани до голого тіла і кусали так, що ноги вкривалися величезними ґулями, що аж пашіли вогнем. А на деревах висів другий спільник соловейків — гусінь. Вона для того там і сиділа, щоб упасти згори на шию й укрити її пухирцями.

Часом соловейко замість себе присилав сорок. Ці дурноверхі птиці скрипіли, дирчали й стрекотіли з такою силою, що їх було чути аж з третьої дачі, куди чоловік і докинути каменем не міг.

А як не було ні соловейка, ні сорок, то неодмінно з'являлась свиня, або Жулька, або квочка, або качка. 1 все це конче до столу лізло, під самі ноги, ближче до "Причинок" — і не мовчки, ні, а з хрюканням, скавулінням, квоктанням, кряканням. І не було ні "халери", ні "бенері" на них.

Навіть од людей не було помочі. Навпаки, Бутлі явно допомагали соловейкові. Вони систематично, уперто грюкали, стукали, кричали, свистіли, співали. Не задовольняючись тим, вони щохвилини прибігали до його продавать йому то те, то се. Ці люди страшенно любили все продавать: і зелену цибульку, і молоду редечку, і зливання на руки, і хождіння на пристань за газетою. І меншенькі, і більшенькі, і зовсім великі. Бутлі ніби тільки й мали роботи, що чіплятися до Андрія Григоровича та брать з його ресторанні гроші. Вони пильно стежили, щоб він сам нічого ніде не купував, не їв, щоб нікому, опріч їх, не давав грошей. Вони вважали його поки що тільки за свою аренду. Але помалу переходили на власність. Зубні щіточки, мило, гребінець уже перейшли до бутленят, а Петро Бутель уже з паперу, наготовленого для "Причинок", крутив цигарки. Мало того, вони чогось годували Андрія Григоровича самою рибою. Бог їх знає, що вони мали на меті, але щодня на сніданок, на обід, на підвечірок, на вечерю давали то сомину, то морену, то щуку. Андрій Григорович після кожної страви почував якусь чудну важкість у шлункові, й щось пекло під грудьми. Все це, розуміється, не надавало чоловікові сил, так потрібних йому в такий момент.

І все ж таки з свинями, комарами, Бутлями якось можна було б дати раду, коли б справитись із головним ворогом — соловейком.

І який дурень, який сантиментальний йолоп і провокатор розпустив по світі дурну, безглузду байку про цю паршивеньку, крикливу птичку? Що доброго, що гарного в її співі? Тьохкає, як хлопча на цибуляному пір'ячку; хрюкає, як порося; скреготить, як п'яний чоловік зубами у сні; цмокає, безглуздо свистить, стрекоче. І страшенно ж одноманітно, нудно, без всякого чуття, а найголовніше — без кінця: вранці, вдень, увечері, вночі, знову цілий день, цілу ніч. Чи чоловік спить, чи робить що, усе спів, усе спів йому над головою. От якби отих ідіотів, що вихваляють цього паршивця, посадити хоч на місяць отут, у садку, — нехай би послухали його двадцять чотири години на добу без перерви! Ого, перестали б зітхать і славословить йому. А то прийде якийсь слинявий поет у садочок на годинку, витріщиться на місяць, схилить

розм'якшену голову на плече, послуха тьохкання і піде собі додому. А потім у віршиках своїх теж тьохкає й вихваляє "чудового співця весни". Ні, голубчику, а чи не хочеш ти так: ти прокидаєшся, а воно вже тьохка; одягаєшся, а воно скреготить, сідаєш чай пити, газетку почитати, — воно свистить, аж у вухах лящить; хочеш листа написать, — воно лопотить; обідаєш — знов тьохка, хрюка, скрегоче; підеш з дому, — на вулиці за тобою свистить, деренчить; лягаєш спати — те саме. І так що божого дня, щохвилини. Нема нічого найінтимнішого, що б ти не робив без співу соловейка. Ану, що б ти тоді заспівав, поете?

Ні, другої такої дурної, такої надокучливої, вульгарної, абсолютно непоетичної й нахабної птиці Андрій Григорович не знав. Вона чисто все паскудила своїм криком, вся природа просто була пригнічена цим галасом, просто не жила, та й годі.

І головне, ніяк не хотіла летіти собі десь інде. Конче їй треба було галасувати в цьому садку. Ну, хай-бо перелетіла в сусідній, чорт його бери, чоловік уже здалеку якось терпів би. А то ж неодмінно в цьому садку, та ще на тому ж таки дереві, над самою головою, біля самих "Причинок". Розуміється, тут десь, у гнізді, сиділа його мадам, і він її розважав. Але це зовсім не вимагало такого безперестанного галасу, од якого у самої мадам могла тріснути голова. Адже й у других пташок є й гнізда, й мадами, але вони поводяться тихо, пристойно, без нахабства. На що вже криклива птичка горобець, але й той хоч уночі мовчить.

Аж нарешті саме небо вступилося за людину. І воно не витримало: захмарилося, потемніло, спухло, грізно налягло грудьми на землю і линуло дощем. Мало того:

таким холодом війнуло, що поросна свиня забилась у саж, гребні курам посиніли, горобці поховались у стріхи, бутленята на піч, а дачники й мухи поприлипали до гарячих груб. Все замовкло, зщулилось, принишкло.

Андрій Григорович позачиняв вікна, розстелив на столі під губатими богами старі газети, розклав книжки і розгорнув "Причинки". В шибки весело дріботів дощ, його вірний друг-помічник; холодний вітер люто трусив цвітом, мордував дерева, ламав гілляки, гасав по садку й розшукував того паршивця. Ага, серденько, доспівався, дотьохкався?

Сласно потираючи трошки змерзлі руки, Андрій Григорович умостився в куточку, взяв перо і прикусив нижню губу. Пречудесна тиша ніжно плавала навкруги, а за вікном гули й шуміли вітер з дощем, сторожі тої тиші. Залякані отим паршивцем думки почали виходить з куточків мозку й лаштуватись у ряди. Андрій Григорович любовно, обережненько пересаджував їх одну за одною на папір, вирівнював, приглажував, прикрашав.

І раптом крізь шум дощу, крізь свист вітру, виразно, голосно, бадьоро, пренахабно залунало тьохкання, скреготання, лопотіння. Андрій Григорович аж скочив і подивився в вікно. Дерева трусились, гойдались, дощ бив з такою силою, що на столику аж димок стояв, а соловейко співав! І зразу тиші як не було, зразу не стало чути ні дощу, ні вітру, думки, як горобці, поховались під стріхи, — лишилось на всьому світі тільки тьохкання та скреготання, яке чоловік мусив сидіти й слухати.

Андрій Григорович пустив безсило руки, весь опав, осів і заплющив очі.

"Тс-ах! Тс-ах! Тс-ах! Тю-віть! Тю-віть! Куль-куль-куль-куль!"

Раптом Андрій Григорович схопився, кинувся до калош, набив їх на ноги, одяг тепле пальто, витяг з шабатурки парасоля і рішуче вийшов із хати. Вітер, як з пожарної кишки, вдарив його дощем по лиці, забив дух і закотив полу аж на спину. Парасоль гнувся, пищав і викручувався з рук. З мокрої трави лилася в калоші вода, а з дерев падали на голову й на

шию струмки дощу. Але Андрій Григорович твердо й непохитно прямував до своєї мети:

він хотів знайти гніздо соловейкове і знищити те кодло галасу й нахабства. Знайти зараз же, негайно, шукати цілий день, впасти отут, під дощем і негодою, а не вийти з саду, поки не буде його перемога!

В калошах уже хлюпало й чвакало; ноги були мокрі до колін; руки, держачи парасоль, заклякли, на синьому кінчику носа гойдались краплі дощу, падали, знов з'являлись. Вітер засипав дощем то з одного боку, то з другого, дерева — з третього. Мокре, холодне, гниле пекло крутилось, шуміло й вило в садку. В цьому пеклі на землі поміж кущами нишпорив Андрій Григорович, зазираючи на кожну гіллячку, а на дереві то тут, то там радісно, голосно співав соловейко.

Так тяглося доти, доки не почало темніти. Андрій Григорович сідав коло столика спочивати, водив очима по кущах, потім знову чвакав калошами і розгортав кущі палицею. А соловейко сидів на вітах, дивився на його й співав.

І вмить соловейко затих, а Андрій Григорович, розгорнувши над самим рівчаком кущ шипшини, несподівано побачив кругленьке гніздечко. В йому глибоченько лежало четверо рябеньких, ще зовсім теплих яєчок, — мадам-соловейчиха, очевидно, допіру випурхнула. Ага, співуне? А що, чия взяла? От тепер побачимо, як ти співатимеш!

Андрій Григорович обережно виняв гніздечко і сховав його під пальто. О, тепер уже можна було йти в хату.

Ноги, руки, спина були мокрі. Підборіддя трусилось від холоду, — чоловік чогось почав чхати, але зате весело посміхався. А що, хто старший, чортів сину? Га?

Андрій Григорович переодягся і ліг на ліжко. Він таки трохи притомився, та де ж: години чотири під дощем і вітром брьохав у мокрій траві. Аж щоки й вуха почали горіти й голова стала важкою. А зате яка мила, благодатна тиша стояла в природі, тільки вітер та дощик шелестіли за вікном.

І вмить, як грім, як гармата, над вухом затріщав спів соловейка. "Ах-цри! Ах-цри! Ах-цри! Тю-віть! Тю-віть! Тях-тях-тях-тях!"

Андрій Григорович підскочив, сів на ліжку і знов впав. Голова боліла, в грудях дряпало, по тілі котилися гарячі хвилі. А паршивець за вікном тьохкав собі, скрекотав, лопотів, живий, здоровий, невловимий.

Андрій Григорович застогнав і накрив голову подушкою.

Він застудився і, весь покусаний комарами та гусінню, весь в прищах, у ґулях, кашляючи, чхаючи, чухаючись, мусив пролежати три дні в ліжку з забитими ватою вухами й накритою подушкою головою. Щоночі йому снилися соловейки, що сідали йому на лице м'якими, величезними, як подушка, задами і душили його, тьохкаючи та скрегочучи зубами.

А на четвертий день ошелешений кокосовий горіх разом з кокосенятами одвозив його на індійській пірозі до парохода. На пристані сторож подав Андрію Григоровичу листа від Катерини Степановни. В тому листі ця сантиментальна дама писала щось про соловейків, ідилію, про лоно природи. Андрій Григорович, не дочитавши листа, подер його й викинув у Дніпро.

І тільки дома після ванни, лежачи в чистому, м'якому, рівному ліжкові, з насолодою слухаючи дзвінки трамваїв і глухий, рівний, могутній гомін любого міста, Андрій Григорович з полегшенням зітхнув, погасив електричну лампу і тихо заснув без вати в вухах, без подушки на голові.